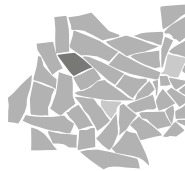
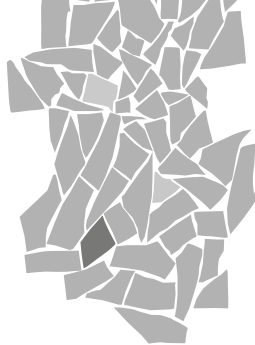

Col·lecció
TRENCADÍS

L'edició d'aquest llibre ha comptat
amb el suport de:

Andana
editorial

© del text: Llúcia Casanova Carbonell
© Il·lustració de la coberta: Lawerta
Correcció: Elisabet Roig

© d'aquesta edició Andana Llibres SL
Av. Aureli Guaita Martorell, 18
46220 Picassent
andana@andana.net
www.andana.net

1a edició, octubre 2021
ISBN: 978-84-18762-18-5
Depòsit legal: V-2654-2021
Imprés per: Imprensa.es

Prohibida la reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquest llibre en cap forma ni per cap mitjà sense l'autorització escrita de l'editor. Si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra, podeu adreçar-vos a Cedro (www.conlicencia.com; 91 702 19 70 / 93 272 04 47). Tots els drets reservats.

Tristany i Isolda

A cura de Llúcia Casanova

Pròleg a *Tristany i Isolda*

És ben probable que abans de llegir aquest llibre ja conegues una part de la història de Tristany i Isolda i, si no és el cas, és pràcticament impossible que no et sonen, almenys, els noms. I no parlem només de literatura. Si t'agraden la música o l'art, no et poden haver passat per alt la famosíssima òpera de Wagner, *Tristan und Isolde* (1859), o les obres pictòriques, les miniatures que il·luminen valuosos manuscrits o decoren capsetes d'ivori, tapissos i objectes de luxe medievals que representen escenes del mite dels joves amants. O, si el teu fort és el cinema, deus conèixer *Tristan & Isolde* (2006), la pel·lícula de Kevin Reynolds.

Això sí, ja t'advertim que potser el text que ara llegiràs té elements nous o explicats amb matisos diferents del text que tu coneixes, perquè d'històries de Tristany i Isolda n'hi ha tantes com autors l'han versionada. I com s'entén que es puga explicar de forma tan diversa una història tan coneguda?

La llegenda de Tristany i Isolda, juntament amb les llegendes del rei Artús, la seua germana Morgana, el mag Merlí, els cavallers de la Taula Redona, la reina Ginebra, Lancelot o el Sant Graal formen part del que s'anomena la «matèria de Bretanya». Aquesta denominació engloba un conjunt de narracions sorgides a terres bretones, quan a mitjan segle XII els normands van substituir els saxons al tron d'Anglaterra i la cultura francesa de la nova cort es va barrejar amb la tradició literària oral preexistent a la Bretanya, que mantenia encara uns forts vincles amb la mitologia celta. Als elements de l'amor cortés que els nous cortesans van dur des del continent (el vassall que rendeix homenatge a la dama, *midons*, que normalment és la senyora del castell i està casada; el marit de la dama, el *gilós*, que n'és puntualment informat pels *lausengiers*, els aduldors encarregats de transmetre-li les infidelitats de la dama) s'hi van afegir llegendes d'origen celta amb tota mena d'elements fantàstics (pocions màgiques, dracs, endevins i encanteris), amb herois que feien prevaldre l'astúcia a la força, que sabien imitar els ocells i fabricar arcs i dominaven l'art de la cacera, i que estaven ambientades en paratges de noms bretons.

El caràcter oral d'aquelles narracions va afavorir la llibertat compositiva dels joglars que les van difondre en bretó, francès i anglès a tots els racons de la Bretanya, tant insular (Gal·les, Cornualla i Irlanda) com continental, des d'on es van escampar per l'Europa occidental i es van anar impregnant d'una visió del món romànica, cristiana i feudal.

L'èxit de la matèria de Bretanya a les corts europees medievals va ser esclatant. S'han conservat nombroses al·lusions a personatges de tradició bretona en la literatura de l'època que donaven a entendre que eren històries ben conegudes, almenys als cercles d'influència de la noblesa.

A casa nostra tenim documentades les primeres referències a la llegenda de Tristany i Isolda ja al segle XII, de la mà del joglar Cercamon, i de trobadors com ara Guillem de Berguedà o Guerau de Cabrera. Aquest últim, al seu poema «Ensenhamen», una obra de caràcter satíric amb voluntat didàctica, que va escriure al voltant de 1160, li retreia al joglar Cabra que no dominara les arts de la joglaria més elementals i que desconequera els grans temes trobadorescs, entre els quals, «Tristan, c'amava Yseut a lairon» (Tristany, que estimava Isolda en secret).

La influència de la matèria de Bretanya es va mantenir durant segles i va quedar reflectida en obres cabdals de la literatura catalana, com ara *Curial e Güelfa* i *Tirant lo Blanch*. El romanç, la narració en llengua vulgar de temàtica cavalleresca i amorosa sorgida a mitjan segle XII a França i a l'Anglaterra francòfona, al qual s'incorporaren els elements de la matèria de Bretanya, és, de fet, el germen de la novel·la moderna.

El nucli narratiu del romanç de Tristany i Isolda és, com en l'amor cortés, una relació amorosa triangular entre el vasall, Tristany; la dama, Isolda, i el gilós, el rei Marc, que és alhora el marit de la dama i l'oncle del cavaller. Els joves beuen accidentalment un filtre d'amor que haurien d'haver

pres el rei Marc i Isolda la nit de noces. Era un regal de la mare d'Isolda als novençans per garantir-los l'amor conjugal, un amor que hauria de durar fins a la mort. La desafortunada ingesta del beuratge màgic convertirà la resta de la vida dels joves amants en una lluita entre la fidelitat que li deuen al rei Marc, Tristany com a nebot i vassall i Isolda com a esposa, i l'amor i el desig que senten l'un per l'altre. Una passió obsessiva i irracional que els conduirà de manera inevitable cap a la mort.

La novetat i l'originalitat del romanç de Tristany i Isolda va tindre una repercussió especial a les corts europees del segle XII. En la producció lírica, l'amor cortés fa del desig a la dama inaccessible un motiu de culte i el converteix en instrument de perfeccionament interior. En la narrativa cavalleresca, hi ha una evolució. Ara la conquesta de l'estimada és possible si el jove supera unes determinades proeses heroiques. Mentre que la lírica trobadoresca educava en un model de comportament cortesà, de refinament de costums, especialment en el tracte a la dama, el romanç feia de l'amor un estímul cap a la proesa que tenia com a recompensa el matrimoni. En aquest context no encaixava l'amor tristanià. Un amor devastador, tràgic, radicalment allunyat de la contenció i la mesura de la *fin'amors*. I alhora profundament transgressiu, que atempta contra els valors i les convencions socials. Concretament contra el matrimoni, la institució que vertebrava la unitat familiar i la continuïtat del poder.

Paral·lelament al nou tractament de l'amor, les primeres versions de la llegenda de Tristany i Isolda, a mans de Maria

de França o de Chrétien de Troyes, van suposar una altra revolució en els textos literaris del moment: la introducció de temàtiques noves d'origen celta, la matèria de Bretanya, tan allunyades de les fonts clàssiques i els referents religiosos i socials de la cort medieval francesa.

Tot i les innovacions que acabem d'assenyalar del Tristany, no podem deixar de banda que les versions del Tristany que es van difondre per les corts europees van ser adaptades amb elements de la tradició clàssica, seguint la formació dels autors. S'hi poden trobar analogies amb fonts clàssiques entre Tristany que venç al gegant Morholt i Teseu que venç el Minotaure; el rei Marc i el rei Mides (en la versió que el rei Marc té les orelles de cavall, com el rei Mides les té de ruc); o la capacitat d'elaborar pocions màgiques que Isolda comparteix amb Medea.

En qualsevol cas, amb el temps, i atesa la transmissió preeminentment oral del romanç, a la llegenda de Tristany i Isolda, s'hi van anar afegint elements de diverses tradicions: la promesa del rei de casar la filla amb el cavaller capaç de vèncer el drac que s'alimenta dels vassalls del regne; el cabell daurat que es disputen unes oronetes; les conseqüències tràgiques de l'intercanvi dels colors de les veles; el jurament sobre el ferro roent, l'engany en el lliurament del cor com a mostra d'haver occit la víctima...

A primeries del segle xx, el prestigiós filòleg Joseph Bédier va voler fer una reconstrucció unitària de la llegenda de Tristany i Isolda que recolliria les diverses tradicions, a partir de les dues versions més antigues que conservem, les

novel·les franceses de Béroul i de Thomas, de mitjan segle XII. El text de Bédier, que va esdevenir l'obra de referència sobre el mite bretó, es va publicar en català l'any 1921 amb el títol *El romanç de Tristany i Isolda*, traduïda per Carles Riba. Just un segle després, nosaltres hem utilitzat aquesta versió per fer la nostra adaptació d'una de les històries d'amor més colpidores de la literatura universal.

Tristany i Isolda

Ja no necessite mirar el cel per saber si demà plourà, ho sent als ossos. Note que els genolls han perdut la força i la flexibilitat que em permetia lluitar com els millors, però quan plou, ai, quan plou, el dolor és insuportable. I demà plourà. Ara mateix els genolls em cremen com una brasa i el foc els darrers mesos avança i s'escampa cap als turmells. No sé quant de temps més podré caminar sense l'ajuda del bastó i demà em volen enviar tres aprenents més. Els he de dir que no. Serà la primera vegada que em negue a educar en l'art de la guerra cap infant. Des que el meu senyor Tristany no hi és, he tornat a fer de mestre, encara que ja res no ha tornat a ser com quan estava ell. A poc a poc he anat perdent les forces i l'humor. La vellesa i la solitud se m'apoderen mentre el meu pensament sempre està amb Tristany i la seua desafortunada sort.

-Vigila, Tristany, alces massa l'espasa i et deixes el pit al descobert!

-Mestre, mestre, s'ha tornat a equivocar, no soc Tristany.

-Disculpa, Arnau, tenia el cap en un altre lloc.

-Mestre, per què ens confon el nom tan sovint amb Tristany?

-Qui és Tristany?

Qui és Tristany? Com explicar amb paraules entenedores qui va ser l'home més valent i, alhora, més desafortunat del món? Des que vaig tornar a fer de mestre, després de perdre Tristany, mai no he pogut parlar d'ell. Debades els meus alumnes m'han demanat qui era Tristany, cada vegada que m'equivocava i els deia el seu nom. Aquesta vegada serà diferent, ara que sé que el temps se m'acaba, ha arribat el moment de donar a conèixer la seua història, una de les més tristes que deueu haver sentit mai.

-Veni, asseieu-vos al meu voltant fent rogle i escolteu atentament. De la història que sentireu, si pareu atenció, traureu ensenyaments tan importants i útils per a la vostra supervivència com els que apreneu cada dia del maneig de les armes.

Tristany era el fill de Rivalén, rei de Leonís, i de Blancaflor, germana del rei Marc de Cornualla. Els pares de Tristany s'havien conegut i enamorat a Cornualla, quan Rivalén hi havia anat per ajudar el seu amic, el rei Marc, a defensar-se davant l'atac dels seus enemics, que el volien destronar. Amb l'ajuda de Rivalén, Marc va véncer la guerra, i ho van celebrar amb les bodes dels dos enamorats, els pares de Tristany.

Set dies i set nits van durar les festes del casament. Mai no s'havien vist en aquelles terres banquetes tan copiosos, menges tan exquisides i, sobretot, espectacles tan festius i alegres com els de les bodes de Blancaflor i Rivalén. La gent

de Cornualla celebrava, també amb els enamorats, la fi de la guerra. A tot arreu del regne es trobaven rogles de gent dansant al ritme de les melodies que interpretaven els millors músics de cada poble, amb els instruments que havien sobreviscut a la guerra, més o menys atrotinats.

Encara que la felicitat va durar ben poc a la jove parella d'enamorats. Pobres Rivalén i Blancaflor, que poc s'esperaven ells tot el patiment que els havia d'arribar en unes poques setmanes.

Rivalén també tenia enemics a Leonís, el seu regne, que van aprofitar l'absència del monarca per envair-lo. La notícia de la invasió la va dur un missatger que va entrar al palau, just quan encetaven el darrer sopar de les celebracions. Rivalén i Blancaflor van haver de deixar les festes que celebraven en honor seu i va tornar a Leonís, a defensar les seues possessions.

Quan van arribar a les terres del rei Rivalén, els enemics havien conquerit la major part del regne. Sense el rei ni ningú altre que dirigira la defensa, bona part dels vassalls de Leonís havien preferit pactar la rendició a canvi de mantindre una part de les rendes.

Blancaflor, embarassada del seu primer fill, es va quedar al castell, sota la protecció de Rohalt, el més fidel servidor del rei, i Rivalén se'n va anar a la guerra. El destí va voler que ja no hi tornara: un dels seus adversaris el va matar a traïció, per l'esquena, sense que es poguera defensar i, per més càstig, en va amagar el cos per tal que no es coneguera amb quina deshonra l'havia mort.

La reina Blancaflor va esperar el seu marit molt de temps. Sola, entre desconeguts, en una terra que no era la seua, la reina es consumia d'enyorança mentre el fill creixia dins del seu ventre.

Finalment van trobar el cos del rei i la confirmació de la seua mort va arribar a coneixement de la reina. Tres dies i tres nits va plorar desconsolada Blancaflor, i al tercer dia va donar a llum el fill que tant havien desitjat ella i el seu marit.

La llevadora va embolicar el nadó amb una tela molt fina i el va posar en braços de la reina. Ella el va besar suaument, el va abraçar molt fort, només un breu instant, el va mirar i li va dir: «el teu nom serà Tristany, perquè has nascut enmig de la tristesa», va tancar els ulls i va morir.

La guerra estava molt avançada, els enemics de Rivalén estaven a les portes del castell i, morts el rei i la reina, Tristany, l'hereu legítim de la corona, amb només unes hores de vida, s'havia convertit en l'únic obstacle perquè el regne canviara de mans.

Rohalt, el fidel servidor del rei, va veure que Tristany estava en perill i, per protegir-lo, el va fer passar per fill seu. Mentrestant, va fer creure que la reina havia donat a llum un nadó mort. De moment calia salvar la vida de Tristany. Més avant ja trobaria la manera de recuperar el regne per a l'hereu.

Fins als set anys, Tristany va ser educat per les dones.

–Com nosaltres!

–I com vosaltres, als set anys, me'l van dur a mi perquè li ensenyara l'art de les armes, de la cacera, a muntar, a cantar i tocar l'arpa...

-Com a nosaltres?

-Com a vosaltres, llevat que Tristany em feia més cas.

-Mestre, continue la història!

-Tristany va resultar ser excel·lent en tot el que jo li ensenyava: muntava a cavall que no es diferenciava què era animal i què era genet; lluitava amb les armes més pesants amb la lleugeresa d'un esquirol; imitava el cant de les aus que fins els mateixos ocells enganyava i cantava com el millor dels trobadors. A més, havia heretat la bellesa de son pare i de sa mare. I aquesta va ser la seua desgràcia.

-Ser bell pot ser dolent, mestre?

-Tot depèn, fills meus. De vegades els dons només ho són en aparença perquè...

-Continue la història, mestre, per favor, que volem saber què li va passar a Tristany.

-No havíem quedat que mai, de cap de les maneres, s'ha d'interrompre una persona més gran quan parla? No heu après res del que he intentat ensenyar-vos durant tot aquest temps?

-Mestre, no volia ofendre'l, disculpe'm. Només és que ens morim de ganes que continue la història. Volem saber qui era Tristany.

-D'acord. Heu tingut sort. Jo també tinc més ganes de parlar de Tristany que de fer-vos un altre sermó. Continuem, doncs.

